

Lehet-e?

Lehet-e nem gondolni a pénzre, lehet-e nem gondolni az egészségre, lehet-e nem gondolni a mindent behálózó politikára? Eszébe juthat-e az embernek olyasmi, amit nem a televízióban látott, nem az újságban, vagy a most már mindent felölelő interneten olvasott. Egy kicsit nyersnek tűnhet, de van-e még az embernek józan esze?

Beszélhetek-e én itt úgy, hogy az ne legyen megvetés, kritika, gyűlölet, de ne legyen információ, magyarázkodás, vagy a jövőről szóló álmodozás sem. Mit mond a mai ember, ha hallgat. Jelentek-e én bármit is bárkinek, ha nem szólalok meg, ha nem kérek senkitől semmit. Ha nem tetszik ez a világ, amelyben élek, változtathatok-e rajta úgy, hogy figyelmen kívül hagyom. De mi az, hogy nem tetszik!

Akármennyire unjuk is már ezt a telet, de ugye micsoda gyönyörű képeket produkált az utóbbi napokban. Csak a vak nem láthatta azokat a szép zúzmarás lombokat, jégcsapos ereszeket, az otthoni melegre emlékeztető fehér háztetőket. Ki olyan biztos abban, hogy jövőre is lát ilyent? Ha ezt most nem vettük észre, mire emlékszünk jövőre? Majd a tévé megmutatja, ugye. Miért kell nekem nagyanyám emlékeit továbbmesélnem, miért ne lehetnének nekem is emlékeim?

Ha naponta azt hallgatom, hogy hogyan és mikor kerülünk be az Európai Unióba, vagy hogy ez az egész politikai rendszer és a pártokon alapuló demokrácia ámitás, és ennek ellenére továbbra is ezen rágódom, akkor nem is érdelek mást. Emlékeim sem lesznek, mert csak azt látom, amit a tévé mutat, a rádió mond. Nem a saját szememmel látok, nem a saját eszemmel gondolkodom. Így az emlékeim sem az enyéme. „Ha egy pillanatra egymás szemével nézhetnénk a világot! képzelhető-e csodálatosabb.” Százhatvan évvel ezelőtt még kérdezhetette ezt az író. Sokáig fantasztikusnak is tűnhetett. Sajnos, most arrafelé tartunk, hogy csak egy szem marad.

18 Mintha a technika fejlődése is csak ezt szolgálná. Észre sem vesszük, s

mindannyian ugyanazt mondjuk. Egy pár hónappal ezelőtt a facebookon, a most már mindenki számára ismert közösségi portálon valaki rajzfilmfigurával cserélte ki arcképét. Pár nap alatt ismerőseim hetven százaléka ugyanezt tette. Pedig többségük nem tizen- vagy huszonéves.

Nem a világ nem tetszik, hanem a társadalom, amelyben élek, az emberek, akikkel együtt vagyok – mondhatná valaki. Változtatni akarok. Új embereket akarok – mondhatnám. És ezt ki kérdőjelezhetné meg? Senki. A probléma az, hogy az eszközök, amelyekkel ezt meg akarja tenni, nem hatékonyak. A kritizált társadalom, rezsím dolgozta ki őket, úgymond. És most visszatérek jegyzetem elejéhez. Lehet-e nem gondolni a pénzre, az egészségre, a mindent behálózó politikára? Azt gondolom, hogy ezen a rendszeren csak úgy lehet változtatni, ha nem gondolunk állandóan a pénzre, a politikára és nem utolsósorban az egészségünkre sem.

Lehetek-e?

Lehetek-e én itt most szabad ember? Nehezen. Millió-egy dolog van, amitől függök. Amitől nem szabadulhatok meg egykönnyen. A költő szavaival szólva: „Szeretném, hogyha szeretnének...” Ez az egyik legmélyebb érzélem és kötődés, amitől maga az Úristen sem tud megszabadulni. Mózesen keresztül egyszerűen megparancsolja: „Szeresd Uradat, Istenedet szíved, lelked mélyéből, minden erőddel.” De most nem erről, hanem a hatalomhoz való kötődésről szeretnék beszélni. Ez is egy olyan függőség, ami rabságban tartja az embert. Sokak szerint minden a hatalomról szól. Kedvenc filozófusom, Friedrich Nietzsche utolsó műve ezzel a mondattal zárul: „Ez a világ a hatalom akarása – semmi egyéb! És ti magatok is e hatalom akarása vagytok – és semmi egyéb.” Igaz, a kötetet a német filozófus húga állította össze a hagyatékából, de ez itt nem lényeges.

Hogyan szabadulhatok hát meg a hatalomtól és a hatalmasságoktól? Lehet-e élni hatalom, a hatalom akarása nélkül? Nehezen. Vajon Nietzschének az embert fölülmúló embere is csak hatalmat akarna? Kérdés. De abban szinte biztos vagyok, hogy változtatni ezen a világon csak úgy lehet, ha a hatalomhoz való viszonyunkon változtatunk.

Egyik legizgalmasabb pillanat a politikai életben, amikor a nép váratlanul megtagadja az engedelmességet. Forradalomnak szoktuk ezt nevezni. Az uralkodó elveszti hatalmát, a megingathatatlan állami apparátus

egyszerűen összeomlik. Élőben láthatjuk ezt most az észak-afrikai arab országokban. Sajnos, ez ritkán vezet nagyobb szabadsághoz. Újabb nép-ámítók jönnek, akiket az emberek ismét hatalommal ruháznak fel, és kezdődik a régi mese. A pokolban sem történik másképp. Annyi a különbség, hogy ott ritkábban kerül sor változásokra. Collin de Plancy francia szerző *A pokol szótára* című, 1818-ban megjelent híres könyvében részletesen leírja, ki kicsoda az alvilágban. Az uralkodó Belzebub, a Sátánt megbuktatták, ő most – illetve amikor a könyvet írták – az ellenzéki pártot vezette a pokolban. Természetesen vannak miniszterek, nagykövetek, első- és másodrangú tanácsadók. Lucifer a főbíró tisztséget tölti be. A mennycsászárról nem olvastam ilyen részletes leírást. Ha jól tudom, még mindig Szent Péter van a kapuban, vannak angyalok, és Isten a mindenható.

De ha mindenünnen a hatalom néz rám, hová meneküljek? Mi történik, ha nem veszek róla tudomást? Változtathatok-e rajta úgy, hogy figyelmen kívül hagyom? Ha szót fogadok, biztosan nem. Ha tiltakozok, megbüntetnek. „A törvény még soha egy szemernyivel sem tette jobbat az embereket...” Ezzel a megállapítással egyetértek. Azt is tapasztalhattam, hogy a „törvénytisztelet még az egyébként jóindulatú embereket is naponta az igazságtalanság cinkostársaivá teszi”. A lelkiismeret lehetne az a valami, ami megmondhatná, hogy mikor, hogyan cselekedjek. Mikor mondjam fel az engedelmességet apámnak, anyámnak, a főnökömnek, a rend őrének és az ország elnökének?

Ha egy másik hatalomra vágyom, ha egy nagy tekintély hiányzik, ha én is parancsoló főnök, szigorú apa szeretnék lenni, akkor üres beszéd volt az, amit eddig mondtam. Csak úgy lehetek más, ha nem törekszem semmilyen hatalomra, ha a hatalmasokat észre sem veszem, ha átnézek rajtuk.

Lehet-e az?

Lehet-e az embernek elég ideje? Wittgenstein azt mondja: „A filozófusoknak így kellene köszönteniük egymást: Ne sajnáld az idődet.” Nem vagyunk filozófusok, noha ilyen ínséges időkben nem rossz szakma. Nem kell hozzá semmi, se ház, se szerszám, se nyersanyag. Tehát mindenki üzhethné, akinek esze van. De van-e rá időnk?

Egy közmondás szerint: „Nem az az ember boldog, akinek megvan mindene, hanem az, aki nem kívánja azt, amije nincs.” Tehát ha már sem-

mi mást nem kívánok, csak egy kicsivel több időt, akkor is boldogtalan vagyok. Elég idős ahhoz, hogy tudjam, időt nem lehet vásárolni. Valakinek vagy van, vagy nincs. Hogyan elégedhetek hát meg az időmmel? Hogyan ne kívánjak több időt? Vajon, ha nem gondolok rá, sikerül-e. Egyáltalán megtehetem-e ezt a mai világban? Nehezen. Talán csak a halálom előtt, amikor már senkinek sem tartozom, mondhatnám azt: „Legyen meg a te akaratod.”

De ez azt jelenti-e, hogy az idő rabja kell, hogy legyek? Kié az idő? A hatalom természetesen azt gondolja, hogy ő rendelkezik alattvalóinak az idejével. S ebben nagyrészt igaza van. Ő szabja meg, hogy mikortól és meddig kell dolgoznom, mikor pihenhetek, mikor ünnepelhetek. Meddig járok iskolába. Mikor mehetek nyugdíjba. Még azt is meg akarja szabni, hogy meddig nevezhetem magamat fiatalnak. A hatalom azt gondolja, hogy vele kezdődik az idő. S azt szeretné, hogy ő soha el nem múljon az időben. Julius Caesarnak és Augustus császárnak ez sikerült is. Maradandó hónapnevet szereztek. Manapság úgy látszik, nem születnek ilyen nagy személyiségek. Mi már csak valamilyen nagy katasztrófához fűzhetjük az időt. Pedig a mai kis cézárok is mindent megtesznek.

A jövőnkkel való manipulálást a tökélyre vitték. Azt gondoljuk, hogy csak akkor van időnk, ha jövőnk van. Ha biztosítva van a jövőnk, ha van diplománk, házunk, autónk, feleségünk, pénzünk és nem utolsósorban egészségünk. S tényleg a biztosított jövő adja az időt. De mi az, hogy biztosított jövő? A négy évre megválasztott hatalom gondolhatja, hogy négy évre biztosítva van a jövője. Azt gondolja az új igazgató, orvos, mérnök, ezredes is. Sajnos, a munkás már nem ilyen biztos, bármikor kirúghatják. Ezért a jövő neki kevesebb időt ad, ezért úgy érzi, nincs elég ideje. Állandóan több pénzt akar szerezni, hogy biztosítva legyen a jövője, s azt gondolja, hogy így több ideje is lesz. Ördögi kör. Mintha az egész földi élet így volna berendezve. Pedig ez nem igaz.

Már nagyon régóta tudjuk, hogy a szerencse kereke forgandó. S „talán az egész emberiség is csak múlt »kiütés« a Föld testén”. Akinek példa kell, nézze, mi történt, mi történik Japánban a földrengés után. A jövőnket építjük, s közben a jövőnket tesszük tönkre. Amikor nem fordítunk kellő időt a gyerekeinkre, akkor is a jövőnket tesszük tönkre. Azt mondjuk, nincs időnk, pedig inkább azt kellene mondanunk, hogy nincs jövőnk. Minden megváltozna. Rögtön időnk is lenne elég. Négy perc filozofálásra biztosan.

Hogyan?

Hogyan befolyásolja a szegénység, az éhezés a gondolkodást? Régi-új kérdés. Időszámításunk előtt a harmadik században élt egy kínai filozófus, Menciusz, aki ezt mondta: „Az éhezőknek minden étel ízlik, a szomjazónak minden ital jó. Így azonban nem lehet az italokat és ételeket helyesen megítélni, mert a szomjúság és az éhség fogyatékkossá teszi az ízlést.” Menciusz szerint a szomjúság és az éhség „károsodást okoz az ember szívében is”. Nem az agyról beszélt, de valószínűleg a gondolkodást értette rajta. Pár száz évvel később Jézus az egyik hegyi beszédében mondja: „Nem az szennyezi be az embert, ami a szájába kerül, hanem, ami elhagyja a száját, az szennyezi be az embert.” És ezt így magyarázta: „Mert belülről, az ember szívéből származik minden gonosz gondolat.” Az teszi az embert tisztátlanná.

Hogyan befolyásolja a gondolkodást a hiány? Mi táplálja a gondolkodást? Érezhet-e ilyen értelemben hiányt az agy? „Ha világeletemben a padlás zugában kellene laknom, mint a póknak, a világ éppolyan tágas volna számomra, amíg a gondolataim velem volnának” – mondja Henry David Thoreau XIX. századi amerikai író. A gondolatokat tehát nem lehet elvenni. Egyik gondolat táplálja a másikat. Az étel, az ital, a pénz hiánya is gondolkodásra készítenek. Egykor vadászni mentek az emberek, most munkát keresnek. Ha nem volt vad, loptak, s ha nincs munka, most is lopnak. Egy kicsit azonban változott a helyzet. Az is lop, akinek van, s ha megnézzük, az lop legjobban, akinek a legtöbb van. Ilyenné alakult a társadalom. Ilyennek a társadalmi törvények. Hiába mondták sokan, többek között az előbb említett Thoreau is: „A fölösleges pénzen csupán fölösleges holmit vásárolhatunk. És ami a léleknek életszükséglete, ahhoz nem kell pénz.”

Lehet-e egészségesen gondolkodni? Lehet-e egészségesen táplálkozni? Nehezen. Mindent beszennyeztünk. Azt is, amivel táplálkozunk, és azt is, ami gondolkodásunkat táplálja. Nem azért nem eszünk meg valamit, mert nem kívánjuk, hanem azért, mert félünk, megmérgeznek. Nem azért vetünk el minden gondolatot, mert nincs rá szükségünk, hanem azért, mert hamisnak tartjuk, hátsó szándékot látunk benne. A konkrét számoknak és a tényeknek sem hiszünk már. Látjuk, ugyanazokkal az adatokkal teljesen ellentmondó dolgokat is be lehet bizonyítani. A valóság átláthatatlanná vált. Azt hisszük, hogy hazudnak nekünk, manipulálnak velünk. Az országokat és a nemzetközi közösséget irányító politikusok sem tudják, hogyan tovább. Mindenfelől a negatív következmények néznek vissza.

Ismét túlhaladottnak tartott ideológiák, elfelejtett vallások adnak támaszt a gondolkodásnak. Mivel ilyen értelemben egyre többen éhezünk és szomjazunk, bármerről is jönnek és bármilyen veszélyt is hordanak magukban, elfogadjuk ezeket az ideológiákat. Elvesztettük a jó ízlésünket. Mi lehet a megoldás? Nehéz kérdés. El kell találni a mértéket, és hinni abban, hogy ami a léleknek életszüksége, ahhoz tényleg nem kell pénz.

Ki akarja?

„Aki a szerelmet tanulni akarja, az mindig csak tanuló marad.” Ki akarja, hogy állandóan tanulók maradjunk? Miért várjuk állandóan azt, hogy más mondja meg, hogyan érezzük magunkat, mit kell éppen tennünk? Mi az, hogy átláthatatlanná váltak a dolgok, millió-egy betegség van, millió-egy veszély néz ránk, ezért csak a szakember tudhatja a választ. Miért nem merünk lépni? Miért nem mi gondoskodunk az egészségünk-ről, miért engedjük ezt át az orvosnak? Miért várjuk azt, hogy egy újság mondja meg, mit kell tennünk, amikor udvarolni szeretnénk valakinek? Miért érezzük magunkat olyan haszontalannak, kivetettnek, ha éppen nem csinálunk semmit, ha nem keresünk pénzt, vagy ha éppen nem tanulunk? Ezt is belénk táplálták.

Kiskorúak lettünk, pedig azt gondoltuk, hogy ezt a kort magunk mögött hagytuk. „Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék” – írja a felvilágosodásról szóló cikkében Kant. „Kiskorúnak lenni kényelmes” – teszi hozzá. „Ha van egy könyvem, amely eszemül, egy lelkipásztorom, aki lelkiismeretemül szolgál, s egy orvosom, aki megszabja az étrendemet stb., akkor igazán nincs szükségem arra, hogy magam fáradozzam.” Így azonban elkorcsosodunk, nem tudunk saját lábunkra állni.

Semmi új nincs abban, amit mondok. Egy kép jut eszembe, amikor Jézus kiűzi a templomból a kereskedőket. Felforgatja a „pénzváltók asztalait és a galambárosok padjait”. Pénzváltókkal vagyunk mi is körülveve. Sajnos, nincs, aki fölforgassa asztalaikat. Ők lettek az eszményképünk. Tapintatosak vagyunk irántuk, pedig tudjuk, kifosztanak bennünket. Azt gondoljuk, hogy nélkülük összedőlne a világ. De ha ezt mind tudjuk, miért nem teszünk valamit. „Hogyan elégedhet meg valaki azzal, hogy csak

véleménye van, s még élvezi is ezt?” – kérdezi *A polgári engedetlenségéről* szóló híres esszéjében Thoreau.

„Gyenge annak a szerelme, aki csak szavakban tudja kifejezni, hogy mennyire szeret” – mondja Dante. Miért kellene csak a halálunk óráján rájönnünk arra, hogy igazából nem is éltünk. A szerelemben pedig mindig a másodikok voltunk. Azt gondoljuk, hogy egy szörnyen erkölcstelen világban élünk. Hogy minden pornográfia lett. Ám ez is csak látszat. Mint ahogyan látszat az is, hogy tájékozottabbak vagyunk most, hogy a rádió, a tévé, az internet ontja az információkat. Erkölcstelen világban élünk, de nem azért, mert a nemi élet, amit Eduard Fuchs az élet ősműködésének nevez, tehát a szexualitás elburjánzott volna, hanem épp ellenkezőleg, a sok pornókép és film mellett eltűnt a szexualitás. Jean Baudrillard francia szociológus szerint: „A szexualitás gyökeres kiirtásának folyamatával van dolgunk”, ami szerinte a klónozásban végződik. „Ha tökéletes világot akarunk, akkor ez nem lehet szexuális, hanem csakis egy szex nélküli világ” – mondja. Belegondolni is szörnyű.

Milyen világban akarunk élni? Ahhoz, hogy erre válaszolni tudjunk, előbb kérdéseket kell feltennünk magunknak. Lényeges kérdéseket. Például azt, hogy ha már nem jó, akkor miért nem merünk változtatni életünkön?